

the Homeland, precisely love, patriotism, personal and national dignity with the help of a means of folk pedagogy – a folk game in accordance with the age characteristics of primary school children in article. The competencies that help to form folk games as means of folk pedagogy are characterized.

Key words: value attitude to the Motherland, socialization, national game, game technologies, competencies.

УДК 37.035

Єрьоміна Л. Є.

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті подано характеристику й визначено особливості соціальної роботи в контексті формування цінностей сімейного життя у старших підлітків. Автор статті аналізує сутність та зміст даного процесу, порівнюючи український та зарубіжний досвід. Дана тематика розглядається в контексті закладів інтернатного типу, тому наукові погляди автора спрямовані і на позитивні зміни у процесу формування цінностей сімейного життя, що очікуються внаслідок реформування закладів інтернатного типу. Процес перебудови системи інтернатного виховання спрямовано на перехід від інституційних форм опіки над дітьми до альтернативних форм догляду і виховання дітей у сімейному середовищі. У матеріалах статті детально висвітлено позиції фахівців Національної ради з сімейних стосунків, які розглядають зміст поняття «підготовка до сімейного життя» як освітні зусилля відповідно зміцнення індивідуального і сімейного життя.

Ключові слова: цінності сімейного життя, старший підлітковий вік.

Підготовка особистості до сімейного життя як соціально-педагогічна проблема не є новою, адже будь-які знання про розвиток людини, їх стосунки та стан сімейного життя не можуть бути і не є вродженими. Упродовж розвитку суспільства відбувається розробка способів передавання мудрості і досвіду від покоління до покоління, і, зазвичай, результативність даного процесу залежить саме від тієї сім'ї, де народилася і виховується людина.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові концепції і теорії про психолого-педагогічні особливості готовності особистості до життя у відкритому соціумі (Л. Канішевської та ін.), аспекти соціальної педагогіки і соціальної роботи з учнівською молоддю (О. Безпалько, М. Галагузова, Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, І. Трубавіна, С. Харченко, та ін.), а також праці зарубіжних вчених.

Найкращим способом ефективної підготовки особистості до сімейного життя є власний позитивний досвід. Наше дослідження присвячено саме підготовці вихованців шкіл-інтернатів до сімейного життя. На сьогоднішній день

в даному контексті діяльність закладів інтернатного типу в Україні характеризується рядом змін. Так, наприклад, український Уряд запровадив нову форму тимчасового догляду і виховання дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах [5]. У якості альтернативної форми влаштування дітей, які внаслідок певних обставин не можуть проживати зі своїми батьками або іншими законними представниками, замість виховання їх в умовах притулків, центрів соціально-психологічної реабілітації та інтернатних закладів прийнято рішення щодо запровадження патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та порядок організації діяльності сімей патронатного вихователя. Ми підтримуємо дані погляди, адже саме ці події сприятимуть поступовому переходу від інституційних форм опіки над дітьми до альтернативних форм догляду і виховання дітей у сімейному середовищі. В рамках експерименту із здійснення патронату над дитиною впродовж 2017-2018 років передбачається створення та забезпечення діяльності орієнтовно 378 сімей патронатних вихователів, що дозволить зменшити кількість дітей, які перебувають у школах-інтернатах.

На сьогоднішній день українськими вченими проведено значну кількість досліджень з питань формування готовності до сімейного життя у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківських прав, які виховуються в умовах шкіл-інтернатів. Сучасний період характеризується становленням сімейно орієнтованої соціальної роботи, що передбачає дії в найкращих інтересах дитини; сімейно орієнтований підхід, участь дитини та її батьків у житті суспільства; комплексність, інтеграція та взаємодія надавачів соціальних послуг.

У працях Л. Канішевської зазначено, що контингент вихованців шкіл-інтернатів представлений біологічними або соціальними дітьми-сиротами (підкинуті та безпритульні та ін.). Отже, більшість вихованців зазначених закладів – це «педагогічно занедбані діти, які зазнали негативного досвіду сімейного життя, або взагалі його відсутність» [3, с. 102]. З цього випливає важливість відновлення сімейно-родинних стосунків вихованців, що може бути реалізовано у процесі якісної соціальної роботи та підтримки. Відповідно цього, корисними для нас стали погляди І. Трубавіної, яка є прибічницею родиноцентричного підходу у роботі з підростаючим поколінням. Вчена наголошувала на існуючих негативних особливостях життєдіяльності сім'ї в Україні, називаючи дане явище кризою сім'ї, що означає неможливість самостійно виконувати свої функції в суспільстві через наявність у сімей складних комплексних проблем; невиконання сім'єю однієї з функцій тягне за собою проблеми з виконанням усіх інших функцій [4]. Отже, формування готовності до сімейного життя є можливим лише в умовах сім'ї, але якщо дитина опинилася в інтернатному закладі, це означає, що і дитина, і сім'я потребують соціально-педагогічної допомоги. Зауважимо, що останнім асом соціально-педагогічна робота з вихованцями інтернатів та їх батьками не може претендувати на високий рівень.

Порівнюючи стан української освітньої системи, варто вказати, що соціально-педагогічна робота в даному контексті лише набуває певного зросту. Так, наприклад, серед інноваційних кроків, запропонованих владою України, є реформування сучасних шкіл-інтернатів. Реформа системи інтернатних закладів наразі є важливим кроком для покращення процесу підготовки особистості до

сімейного життя (забезпечення прав дітей на проживання у сім'ї, піклування батьків та здобуття кращої освіти), адже жодні фахівці будь-якого інтернату не спроможні замінити дитині сім'ю.

Зазначимо, що з початку ХХ століття Сполучені Штати Америки відмовилися від виховання дітей у закладах інтернатного типу через негативний вплив такого виховання на психічний і фізіологічний розвиток дитини. Ще одним прикладом в даному аспекті є Королівство Швеції, влада якого в середині 50-х років відмовилося від утримання дітей у закладах інституційного догляду, також були розформовані всі державні заклади для дітей з особливостями розвитку.

Значної уваги сімейному вихованню надається й у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії, де розформовані інтернатні заклади, а дітей до трьох років взагалі не влаштовують у виховні заклади.

На сьогодні у Румунії також відбувається процес реформації інтернатних закладів, хоча й дещо повільніше, ніж у перелічених вище країнах. Але підкреслимо, що румунські фахівці соціальної сфери надають перевагу збереженню біологічної сім'ї, а якщо це неможливо, дітей влаштовують у прийомні сім'ї. Щодо дітей, яким не вдається знайти сім'ю, приймають рішення влаштувати їх у громаді, де діти мешкають в малих групових будиночках (6 - 15 дітей).

Можна вважати успішною й модель реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей у Республіці Молдова, де зусилля держави з 2007 року спрямовуються на підтримку біологічних сімей та розвиток прийомних сімей, що сприяло зменшенню на 70 відсотків кількості дітей у закладах інтернатного типу.

То ж, як бачимо, процес реформації інтернатних закладів в інших країнах є вдалим прикладом для успішного розвитку дітей. У Міністерстві освіти України повідомляють, що Стратегія реформування інституційного догляду та виховання дітей направлена на те, щоб змінити нинішню систему інституційного догляду та виховання дітей на систему, що забезпечить догляд і виховання дитини в сім'ї або наближеному до неї середовищі. З цією метою представники МОН, МОЗ та Мінсоцполітики планують вдосконалювати законодавство, розвивати мережу та забезпечувати освітні, медичні, соціальні, реабілітаційні послуги. Важливими в даному контексті є слова П. Хобзея, який зазначає, що дітей не потрібно відділяти від інших, навпаки, сучасне суспільство має сприяти їх соціалізації.

Що стосується теми підготовки до сімейного життя, аналізуючи український та іноземний досвід, ми звернули увагу на один з цікавих прикладів, що представлений єдністю медичних та юридичних послуг (за результатами проекту «Підлітки і батьки підлітків»). Так, основна лінія заходів побудована на соціально-профілактичних послугах, що надаються медичними асоціаціями та адвокатами Сполучених Штатів у програмах «Навчання плануванню життя». Досить важливими, на нашу думку, є пріоритетність іноземних фахівців соціальної сфери саме у навчанні підлітків стратегії самостійно керувати власною адаптацією до оточуючого середовища, прагнення допомогти дівчатам і юнакам сприймати зміни підліткового віку, визнавати й корегувати наслідки відповідно виникнення будь-яких ситуацій. Підкреслимо, що для української соціально-педагогічної системи було б також корисним врахувати цей досвід саме в

контексті привчання підлітків приймати рішення і водночас вільно і відповідально оцінювати будь-які можливі ризики. Американські фахівці (М. Бейкер, Дж. Зіммі та ін.) привчають підлітків до того, що це їхнє життя, що будь-які рішення – це також справа особиста, адже саме кожен із нас є головним героєм власного життя. Але, на думку фахівців, процес оцінювання й сприйняття будь-яких ризиків також потребує спеціальної підготовки. Важливість самооцінки, самосприйняття та самореалізації для підлітків американські науковці пояснюють ефектом Пігмаліона (здійсненні очікувань людини (позитивних чи негативних)). Ця назва походить від часів грецької міфології, де, за легендою, грецький скульптор Пігмаліон створив статую дівчини дивовижної краси. І чим довше милувався він справою своїх рук, тим більше знаходив у ній чудові достоїнства, яка все ж таки, завдяки бажанням і очікуванням майстра стала справжньою. Отже, віра і пристрасне бажання головного героя Пігмаліона допомогли втілитися його мрії в реальність. Осучаснення міфологічного змісту втілено й у п'єсі Б. Шоу «Пігмаліон», де автор доводить роль і значення індивідуальної неповторності людини, а також – значення людської духовної могутності, усвідомивши це, людина не зможе і не схоче повернутися до колишнього принизливого становища. Влучною в даному контексті є вислів головної героїні Елізи, яка після певних змін промовила наступне: «Вночі я блукала вулицями міста, якась дівчина звернулась до мене, я хотіла відповісти постарому, але в мене не знайшлося слів. Згадайте, ви казали мені, що дитина, яка потрапить у чужу країну, через кілька днів звикне до чужої мови, а згодом почне забувати свою. Ось і я така дитина у вашій країні. Я забула свою мову, можу розмовляти тільки вашою...» [1, с. 259]. Ці символічні слова вважаємо вдалими й для характеристики процесу підготовки вихованців інтернатних закладів до сімейного життя, що має будуватися на основі сімейно центрованої соціальної роботи для того, щоб і підлітки, і їх батьки або особи, які їх замінюють, мали змогу позбавитися від негативних прикладів сімейного життя, надаючи позитивний приклад підростаючому поколінню. Якщо вихованці інтернатних закладів відчують підтримку, тепло і впевненість у собі, це сприятиме підвищенню їх самооцінки, формуватиме їх прагнення до самовдосконалення та самореалізації, що є важливим у створенні майбутньої сім'ї. Ключем до цього є почуття власної гідності, що має бути під особливою пильною увагою соціальних працівників, педагогів та батьків або осіб, як їх замінюють.

Яскравим прикладом соціальної роботи з підготовки до сімейного життя є діяльність Національна рада з сімейних стосунків (NCFR) – однією з найперших професійних організацій в Сполучених Штатах Америки, що заснована ще в 1938 році. Фахівці ради пропонують освітні форуми для педагогів, сімейних дослідників і практиків для обміну знаннями та досвідом щодо сімей та їх відносин. З позиції фахівців Національної ради з сімейних стосунків, підготовка до сімейного життя розглядається як освітні зусилля відповідно зміцнення індивідуального і сімейного життя. В якості мети підготовки до сімейного життя визначено збагачення і поліпшення якості індивідуального та сімейного життя. Відносно недавнім явищем є поява формальних програм, що представлені батьківськими класами, дошлюбною освітою, програми збагачення шлюбу і

курсами фінансового планування сім'ї. Цікавими, на наш погляд, є роботи Маргарет Аркус, Джей Шваневельдт і Дж. Джоел Мосс та ін. Наприклад, у «Керівництві з освіти в області сімейної педагогіки» зазначено, що сучасна американська освіта працює над моделлю профілактики, тобто навчають підростаюче покоління як морально збагатити сімейне життя і попередити можливі проблеми ще до їх виникнення [9]. Ще з 1985 році Національна рада з сімейних стосунків (NCFR) встановила перші національні повноваження для професії – сертифіковані вихователі сімейного життя (CFLE). І станом на 2017 рік в США і Канаді налічувалося вже приблизно 1650 таких вихователів (CFLE).

У Сполучених Штатах і Канаді більшість програм освіти в області сімейного життя для підлітків знаходяться в школах, хоча деякі з них також можуть пропонуватися через молодіжні організації, громадські установи та церкви. Програми значно різняться за своїм змістом і підходом, незалежно від того, чи є вони необхідними або виборними, і в якому відділі вони можуть пропонуватися (як правило, це домашня економіка, керівництво та консультування, соціальні дослідження або охорону здоров'я тощо).

Вважаємо, що усі перелічені факти є важливим прикладом для вдосконалення діяльності соціально-педагогічних працівників української держави.

Отже, на підставі вищевикладеного матеріалу, зазначимо, що в контексті нашої теми визначаємо прогностичну готовність до сімейного життя вихованців закладу інтернатного типу як прогнозовану інтегровану особистісну характеристику, що виявляється у багатомірних саморегулятивних функціях (самоперетворювальній, самоусвідомлювальній, самосприйнятливій, самореалізаційній, самооцінювальній), що забезпечують успішну сімейну соціалізацію. Вважаємо, що процес реформування закладів інтернатного типу, що розпочато в Україні, сприяти більш ефективному розвитку дітей, а також процес готовності до сімейного життя у підлітків даної категорії відбуватиметься належним чином.

Використана література:

1. Джордж Бернارد Шоу Пігмаліон. Переклад Олександра Мокровольського. *George Bernard Shaw, Pygmalion, 1913.* – 270 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг.ред. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
3. Канішевська Л. В. Підготовка старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів до самостійного життя: монографія / Л. В. Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2015. – 280 с.
4. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей: [методичні рекомендації для соціальних працівників] / Т. В. Кравченко, І. М. Трубавіна. – К.: Держсоцслужба, 2013. – 100 с.
5. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу. / Офіційний вісник України. – 2017. - N 67 (29.08.2017). - 2015 с.

6. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. У 2-х ч.,; Ч I Сучасні орієнтири та ключові технології З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 256 с.

7. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. У 2-х ч.,; Ч 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг.ред. Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. – К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 352 с.

8. Baker M. Family Poverty and Work' Canadian Review of Social Policy. Implications for Women' Canadian Journal for Women and the Low, 1994 с, № 1. – P. 45–61.

9. Thomas J., Arcus M. Family life education: An analysis of the concept //Family Relations. – 2002. – С. 3-8.

ЕРЕМІНА ЛІЛІЯ ЄВГЕНЬЄВНА. Формирование ценностей семейной жизни в старших подростках: украинский и зарубежный опыт.

В статье дана характеристика и определены особенности социальной работы в контексте формирования ценностей семейной жизни у старших подростков. Автор статьи анализирует сущность и содержание данного процесса, сравнивая украинский и зарубежный опыт. Данная тематика рассматривается в контексте учреждений интернатного типа, поэтому научные взгляды автора направлены и на положительные изменения в процесс формирования ценностей семейной жизни, которые ожидаются в результате реформирования учреждений интернатного типа, направлены на переход от институциональных форм опеки над детьми в альтернативных форм ухода и воспитания детей в семейной среде. В материалах статьи подробно освещены позиции специалистов Национального совета по семейным отношениям, которые содержание понятия подготовка к семейной жизни рассматривают как образовательные усилия в соответствии укрепления индивидуального и семейной жизни.

Ключевые слова: ценности семейной жизни, старший подростковый возраст

EREMINA LILIA. Forming the values of family life in older teens: Ukrainian and foreign experience.

The article describes and defines the features of social work in the context of the formation of values of family life in older adolescents. The author of the article analyzes the essence and content of this process, comparing Ukrainian and foreign experience. This topic is considered in the context of residential institutions, therefore, the author's scientific views are aimed at positive changes in the process of shaping the values of family life that are expected as a result of reforming residential institutions, aimed at moving from institutional forms of custody of children to alternative forms of care and upbringing of children in a family environment. The materials of the article detail the positions of the specialists of the National Council for Family Relations, who consider the content of the concept of preparation for family life as an educational effort in accordance with the strengthening of individual and family life.

Keywords: values of family life, senior adolescence.